

SO'ZMA- SO'Z TARJIMA (LITERAL TRANSLATION) VA MOSLASHTIRISH (ADAPTATION) TARJIMA USULLARINING TURLI XIL TILLARDAN O'ZBEK TILIGA TARJIMA MUAMMOLARI

Solijonov Juraali Kamoljonovich

Termiz davlat universiteti

Sotvoldiyeva Durdona Shavkatjon qizi

Termiz davlat universiteti

Gid hamrohligi va tarjimonlik faoliyati yo'nalishi talabasi

Annotatsiya: *Mazkur maqola so'zma-so'z tarjima va moslashtirish tarjima usullarining ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjimasi va ularning mohiyatiga lingvistik nuqtai nazardan o'quvchi uni anglashi uchun ta'sir qiluvchi omillarni hisobga olgan holda tahlil qilingan. Avvalo, ushbu maqolada yuqorida aytib o'tganimizdek so'zma-so'z tarjima (Literal Translation) va moslashtirish tarjima (Adaptation Translation) usullariga ilmiy jihatdan to'xtalib o'tamiz. Ushbu tarjima usullariga to'xtalib o'tishimizdan maqsadimiz shundan iboratki, so'zma-so'z tarjima va moslashtirish tarjima usullarining bir-biridan farqi nimada ekangligini bilishdir.*

Kalit so'zlar: *lingvistik, so'zma-so'z tarjima, moslashtirish tarjima usuli, tarjima usullari, ilmiy, adaptatsiya*

PROBLEMS OF TRANSLATING LITERAL TRANSLATION AND ADAPTATION FROM DIFFERENT LANGUAGES INTO UZBEK

Abstract: *This article analyzes the translation from English to Uzbek of literal translation and adaptive translation methods and their essence from the linguistic point of view, taking into account the factors influencing the reader's understanding of it. First of all, in this article, we will focus on the methods of Literal Translation and Adaptation Translation, as mentioned above. Our purpose in going over these translation methods is to find out what is the difference between literal translation and adaptive translation methods.*
[1]

Keywords: *linguistic, word-for-word translation, adaptive translation method, translation methods, scientific, adaptation*

ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА ДОСЛОВНОГО ПЕРЕВОДА И АДАПТАЦИИ С РАЗНЫХ ЯЗЫКОВ НА УЗБЕКСКИЙ ЯЗЫК

Аннотация: *В данной статье анализируется перевод с английского на узбекский дословного перевода и приемы адаптивного перевода и их сущность с лингвистической точки зрения, с учетом факторов, влияющих на его понимание*

читателем. Прежде всего, в этой статье мы сосредоточимся на методах дословного перевода и адаптационного перевода, о которых говорилось выше. Наша цель при рассмотрении этих методов перевода выяснить, в чем разница между дословным переводом и методами адаптивного перевода. [1]

Ключевые слова: лингвистический, дословный перевод, адаптивный метод перевода, приемы перевода, научный, адаптация

Kirish: Lingvistik muammolar har doim tarjimaning eng markaziy nuqtalaridan biri bo'lib kelgan: biz tarjimaning onomastik muammolari sifatida atama doirasini cheklashimiz kerak. Tarjima bir turdagi matnni boshqa tilda qayta yaratishdan iborat adabiy ijod turi. Tarjima millatlararo muloqatning eng muhim ko'rinishi. Asliy va qayta tiklangan matn xususiyatiga qarab badiiy tarjima, ilmiy tarjima va va boshqa turlarga ajratiladi. Asl nusxani aks ettirish tarziga ko'ra tafsir, tabdil, sharh kabi ko'rinishlarga ham ega bo'lishi mumkin. Tarjima qadimiy davrlarda turli qabilaga mansub kishilar orasidagi o'zaro aloqa, muloqot ehtiyoji tufayli yuzaga kelgan.

Adabiyotlar Tahlili Va Metodologiyasi

Mazkur maqola uchun tadqiqot davomida tarjima qiyosiy adabiyot, qarama-qarshi tavsifli tarjima va lingvistik atamalarning izohli tahlili adabiyotning statistik tahlili ko'rib, o'rganib chiqildi. Ushbu tadqiqot uchun, " Tarjimashunoslik terminlarining ko'p tilli lug'at – ma'lumotnomasidan foydalanildi. Adaptation so'zining ma'nosi (lot. Adaptatio – moslashuv) degan ma'noni anglatadi. Albir moslashishni "bir madaniy elementni qabul qiluvchi madaniyatga xos bo'lgan boshqasi bilan almashtirish texnikasi" deb ta'riflaydi. Bu uslub bir qancha turli lingvistik jarayonlardan foydalanadigan reklama, shior va hokazolarni tarjima qilishda juda foydali. Bunday hollarda, eng muhimi, xabarni tashkil etuvchi so'zlar emas, balki uning haqiqiy ma'nosi. "Tarjima inson faoliyatining eng qadimiy turlaridan biri bo'lib, ana shu faoliyat tufayli biz insoniyat taraqqiyoti tarixi haqida aniq tasavvurga ega bo'lamiz. Tarjima xalqlar o'rtasidagi noyob vosita yoki ko'prikdir. Bu "qurol"ni ishga soluvchi vosita pragmatizmdir. Pragmatikaning tarjimada katta yuki bor. Shundan kelib chiqib, asl nusxada ifodalangan ma'no mazmunni tarjimada ham xuddi shunday yetkazishdir. Har qanday nutqda 2 ta asosli lahza majud. Ular nutqning boshlanish va tugashidir. Tarjimon aynan shularga o'z e'tiborini qaratishi lozim. Agar u aniq bo'lmasa va o'tkazib yuborgan bo'linsa, so'zlovchiga fikringizni oydinlashtira olasizmi? deb savol bering. Tarjimon so'zlovchining fikrini o'zining so'zlari orqali ko'proq ifoda etsa, tarjimaning sifati yahshiroq bo'ladi. Tarjimon ko'proq ijodiy yondoshsa, uning tarjimasi to'g'ri bo'ladi.

Natijalar

So'zma-so'z tarjima, to'g'ridan-to'g'ri tarjima yoki so'zma-so'z tarjima – matnning har bir so'zni alohida-alohida tarjima qilish yo'li bilan, so'zlarning ibora yoki gapda qanday qo'llanishiga qaramasdan amalga oshiriladigan tarjima. Tarjima nazariyasida

"so'zma-so'z tarjima" uchun yana bir atama metafrazardir (o'xshash tarjima uchun parafrazardan farqli o'laroq). So'zma-so'z tarjima iboralarning noto'g'ri tarjima qilinishiga olib keladi, bu esa mashina tarjimasi uchun jiddiy muammo hisoblanadi. "So'zma-so'z tarjima" atamasi ko'pincha klassik, Injil va boshqa matnlarning 19-asr ingliz tiliga tarjimalari sarlavhalarida uchraydi. So'zma-so'z tarjima asl matnning aniq ma'nosini ifodalovchi, lekin uning uslubi, go'zalligi yoki she'riyatini etkazishga harakat qilmaydigan tarjimani ham anglatishi mumkin. Biroq, she'riy asarning so'zma-so'z tarjimasi bilan nasriy tarjima o'rtasida katta farq bor. She'rning so'zma-so'z tarjimasi she'rda emas, balki nasrda bo'lishi mumkin, lekin xatosiz. Charlz Singletonning "Ilohiy komediya" (1975) tarjimasi nasriy tarjima sifatida baholanadi. "To'g'ridan-to'g'ri" tarjima, ehtimol, xatolarga to'la ekanligini anglatadi, chunki tarjimon, masalan, iboralarni yoki ma'no soylarini to'g'ri etkazish uchun hech qanday harakat qilmagan, ammo bu so'zlarning ma'nosini yetkazish uchun qanday ishlatilishini ko'rishda ham foydali bo'lishi mumkin. Tarjimada qo'llaniladigan vositalardan biri moslashishdir. U ko'p hollarda qo'llaniladi, chunki turli xil ma'ruzachilar o'rtasidagi madaniy tafovutlar chalkashlikka olib kelishi mumkin, bu ba'zan tushunish qiyin bo'lishi yoki bir-birimizni tushunishimizga xalaqit berishi mumkin. Moslashishni Lokalizatsiya bilan aralashtirib yubormaslik kerak, ammo bu maqsadli auditoriya bir xil tilning boshqa variantida gapirganda ishlatiladi, masalan, Lotin Amerikasi misolida. Xabarni moslashtirganda, biz uni tom ma'noda tarjima qilmaymiz. Biroq, bu xabar yoki g'oyani moslashtirishda biz asl xabarga sodiq emasmiz yoki o'z ishimizni yaxshi bajarmayotganimizni anglatmaydi (tarjima qilish). Oddiy qilib aytganda, talab qilinadigan holatlar mavjud. Britaniyalik olim Piter Nyumark Vinay va Darbelnetdan olingan moslashishni shunday ta'riflaydi: "Ikki vaziyat o'rtasida tan olingan ekvivalentdan foydalanish. Bu madaniy ekvivalentlik jarayonidir: Hurmatli janob/Muy señor mío; Hurmat bilan/Le saluda atentamente."

Muhokama

Nemischa "Bolalar bog'chasi" so'zining ingliz tilidagi so'zma-so'z tarjimasi "bolalar bog'i" bo'ladi, lekin ingliz tilida (asosan AQShda) bu ibora maktabgacha ta'lim muassasasiga tegishli. So'z yoki birikmalar tarkibidagi alohida komponentlar maqsadli tilda yangi leksik elementlarni yaratish uchun tarjima qilingan so'zma-so'z tarjimalar (bu jarayon "qarz tarjimasi" deb ham ataladi) calques deb ataladi, masalan, nemischa "Biergarten" dan "pivo bog'i". "So che questo non va bene" ("Men bu yaxshi emasligini bilaman") italyanча jumlaning so'zma-so'z tarjimasi "Bilaman, bu yaxshi emas" deb tarjima qilinadi, unda inglizcha va italyanча so'zlar mavjud. Duglas Xofstadter mashina tarjimasidagi muvaffaqiyatsizliklarga misol keltirdi: Inglizcha jumla "Ularning uyida hamma narsa juft bo'lib keladi. There's his car and its car, his sochiqlari va sochiqlari, va uning kutubxonasi va uning". frantsuz tiliga "Dans leur maison, tout vient en paires. Il y a sa voiture et sa voiture, ses serviettes et ses serviettes, sa bibliothèque et les siennes" deb tarjima qilingan. Bu mantiqqa to'g'ri kelmaydi, chunki frantsuz tiliga

"uning" va "uning" so'zlarining so'zma-so'z tarjimai birlik holatida "sa" va ko'plikda "ses" bo'ladi, shuning uchun fransuzcha variantni tushunib bo'lmaydi. Iboralarning so'zma-so'z tarjimai tarjimonlarning hazillari va apokriflari manbai hisoblanadi. Ko'pincha tajribasiz tarjimonlarga yoki mashina tarjimalariga nisbatan quyidagilar aytilgan: "Ruh irodali, ammo tana zaif" jumlasini ("dux bodr, plot je nemoshchna", Mark 14:38 ga ishora) rus tiliga tarjima qilingan va keyin yana ingliz tiliga tarjima qilingan, natijada "Aroq yaxshi, lekin go'sht chirigan" ("vodka xoroshaya, no myaso protuxlo"). Bu, odatda, haqiqiy mashina tarjimai xatosiga ishora emas, balki kulgili apokrifa deb hisoblanadi. *Arabcha:* (wālbḥr ʾalshykh) (Shayx va dengiz) so'zma-so'z o'zgartirishdan ko'ra: (ʾalʾjwz) wālbḥr (arabchadagi oldingi atama (shayx) esa, dunyoning ko'p o'lchovlarini bildiradi. Bosh qahramon Santyago, keksa odam, tajriba, e'tiqod, qat'iyat va tayanch, ikkinchisi, (eski) bu barcha o'lchamlarni qamrab olmaydi, balki faqat keksalikka ishora qiladi. Bundan tashqari, metafora, maqol va boshqalarni tarjima qilishda ham tez-tez bu usul kiradi. Masalan, "Atuya" madaniy jihatdan "ot" ning tarjima ekvivalenti bo'lishi mumkin va aksincha. Shunday qilib, moslashish jarayoni vaziyatlarning "ekvivalentligiga" erishishga qaratilgan. So'z va til o'rtasidagi madaniy tafovutga zid bo'lgan har doim tildagi o'xshash kontekstni hisobga olgan holda tushunish. Shunday qilib, moslashish darajasidagi ekvivalentlik misoli sifatida qaralishi mumkin kontekstda. Moslashishda tarjimon gapning mazmuni va shaklini maqsadli til va madaniyat qoidalariga mos keladigan tarzda o'zgartiradi. Umuman olganda, ushbu protsedura tarjimada madaniy jihatdan bog'langan so'zlar yoki iboralar, metaforalar va tasvirlar bilan ishlash uchun ishlatiladi. Monia Bayar (2007) ta'kidlashicha, moslashish uchta asosiy protseduraga asoslanadi: madaniy almashtirish, parafraz va tashlab ketish. Madaniy almashtirish deganda tarjimon tilda tayyor bo'lgan va so'zlari bilan bir xil maqsadga xizmat qiluvchi ekvivalent so'zlardan foydalanishi tushuniladi. Boshqacha qilib aytadigan bo'lsak, tarjimon gapning madaniy so'zlarini tilning madaniy so'zlari bilan almashtiradi. Quyidagi iboralarni tarjima qilishda madaniy almashtirish misolidan foydalaniladi:

Tel père, tel fils : hdḥa ʾalshbl mn dhak ʾalā sd .

U tuxumdek aybsiz: elle est innocente comme un agneau.

Yuqoridagi misollardagi tarjimon gapni madaniy jihatdan xos bo'lgan iboralar bilan almashtiradi. Masalan, oxirgi misolda u "tuxum" so'zining madaniy ekvivalenti sifatida "agneau" atamasini qo'llaydi, bu esa "ne fait pas l'oeuf:" "ne fait pas l'" misolida bo'lgani kabi, bema'nilikni ham anglatadi. imbécile" (Hardin va Picot 1990) Shunga qaramay, agar tarjimon so'z ifodasini almashtirish uchun madaniy ifodani topa olmasa, u parafrazga murojaat qilishi mumkin. Parafraza usuli xato tarjimon uchun taqdim etadigan barcha madaniy to'siqlarni engib o'tish uchun ishlatiladi. U tushuntirishlar, qo'shimchalar va so'zlar tartibidagi o'zgarishlarga asoslanadi. Masalan, *inglizcha* "u kompassiz kema" metaforasi arab tilida madaniy ekvivalentiga ega emas. Shunday qilib, bu hikmatni " ʾanh yʾysh fy ʾalm mn ʾalḥyaʾ lā mwjḥa lh fyh" deb tarjima qilish

mumkin. Aslida, parafraza nafaqat madaniy jihatdan bog'langan matnlarda, balki kamchiliklarni o'z ichiga olgan yomon yozma va anonim matnlarda ham qo'llaniladi (Newmark, 1988). [18] Parafrazning kamchiliklaridan biri bu STga xiyonat qilishdir. Tarjimon zarurat bo'lmasa, ushbu tartibni ortiqcha ishlatmasligi kerak, aks holda uning tarjimasi asl nusxadan farq qiladi.

O'tkazib yuborish tarjima paytida gapdan so'z yoki so'zlarni o'chirishni anglatadi. Ushbu protsedura so'z va til o'rtasidagi madaniy tafovutni bartaraf etish uchun ishlatiladi. Darhaqiqat, qo'yib yuborish orqali tarjima subtitrlashda juda keng tarqalgan. Tarjimonlar odatda tilda ekvivalenti bo'lmagan yoki retseptor tomonidan qabul qilinmasligi mumkin bo'lgan qo'pol so'zlarni o'tkazib yuboradilar. Masalan, arab tarjimonlari arab retseptorlarini hurmat qilish uchun filmlarni arab tiliga tarjima qilishda ingliz tabularidan voz kechishadi, ular ulardan foydalanishga toqat qilmaydilar.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, moslashish va so'zma-so'z tarjima usullari tarjimaning muhim protsedurasidir. Bu tilning o'qilishini kuchaytiradi va retseptorning so'z g'oyalari, tasvirlari, metaforalari va madaniyatini o'z tili va madaniyati orqali tushunishini osonlashtiradi. Madaniy almashtirish, parafraza va qoldirmaslik tarjimonlarga madaniy jihatdan bog'langan matnlar bilan ishlash uchun turli xil imkoniyatlarni taqdim etadi. Ushbu tarjima usullari orqali matni tarjima qilayotgan jarayonda avvalo, so'zma-so'z tarjimada so'zlarga, moslashtirish tarjima usulida esa gapdagi kontekst ya'ni gapdagi ma'nosiga katta e'tibor qaratiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Solijonov Juraali Kamoljonovich. (2022). *Lingua-perspective Problems and Solutions of Translating the Plant and Food Names in the "Harry Potter" books from English into Uzbek*. ASEAN Journal on Science & Technology for Development, Vol 39(No 4.), 221–229. doi: 10.5281/zenodo.6607317 <https://doi.org/10.5281/zenodo.6607317>
2. Kamoljonovich, S. J. (2022). JK ROULINGNING FANTASTIK ASARLARIDAGI ANTROPONIMLARNING LINGVO-PERSPEKTIV MUAMMOLARI. *Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS)*, 2(1), 334-343. <https://doi.org/10.24412/2181-2454-2022-1-334-343>
3. Kamoljonovich, S. J., & O'G, Y. N. U. B. (2022). BADIY TARJIMA UCHUN TARJIMA USULLARI TAHLILI (IAN TUHOVSKIY ASARLARI MISOLIDA). *Ta'lim fidoyilari*, 18(5), 32-37.
4. Jo'ramurodova, Z., & Solijonov, J. (2022, April). JK ROULINGNING "BIDL QISSANAVIS ERTAKLARI" ("THE TALES OF BEEDLE THE BARD") ASARIDAGI ANTROPONIMLARNING O'ZBEK TILIDAN INGLIZ TILIGA TARJIMA QILISHDAGI MUAMMOLARI. In *МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ: "СОВРЕМЕННЫЕ ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ПАРАДИГМЫ: ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ТРАДИЦИЙ И ИННОВАЦИЙ II"* (Vol. 2, No. 18.03, pp. 554-

560). <https://doi.org/10.47100/nuu.v2i18.03.115>Jo'ramurodova, Z., & Solijonov, J. (2022, April). JK ROULINGNING "BIDL QISSANAVIS ERTAKLARI"("THE TALES OF BEEDLE THE BARD") ASARIDAGI ANTROPONIMLARNING O'ZBEK TILIDAN INGLIZ TILIGA TARJIMA QILISHDAGI MUAMMOLARI. In *МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ: "СОВРЕМЕННЫЕ ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ПАРАДИГМЫ: ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ТРАДИЦИЙ И ИННОВАЦИЙ II"* (Vol. 2, No. 18.03, pp. 554-560). <https://doi.org/10.47100/nuu.v2i18.03.115>

5. Jo'ramurodova, Z., & Solijonov, J. (2022, April). JK ROULINGNING "BIDL QISSANAVIS ERTAKLARI"("THE TALES OF BEEDLE THE BARD") ASARIDAGI ANTROPONIMLARNING O'ZBEK TILIDAN INGLIZ TILIGA TARJIMA QILISHDAGI MUAMMOLARI. In *МЕЖДУНАРОДНАЯ НАУЧНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ: "СОВРЕМЕННЫЕ ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ПАРАДИГМЫ: ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ТРАДИЦИЙ И ИННОВАЦИЙ II"* (Vol. 2, No. 18.03, pp. 554-560). <https://doi.org/10.47100/nuu.v2i18.03.115>

6. <https://www.translationdirectory.com/>

7. <https://context.reverso.net/translation/english-russian/Adaptation>

8. <https://dubbingking.com/what-is-the-difference-between-translation-and-adaptation/>

9. https://en.wikipedia.org/wiki/Literal_translation

10. <http://hozir.org/tarjima-nazariyasi.html?page=3><http://hozir.org/tarjima-nazariyasi.html?page=3>

11. [http://reja.tdpu.uz/shaxsiyreja/views/article/files/1897/КОНФЕРЕНЦИЯ%202019%20\(2\).pdf](http://reja.tdpu.uz/shaxsiyreja/views/article/files/1897/КОНФЕРЕНЦИЯ%202019%20(2).pdf)